

PSIHOLOŠKI VIDIKI PRESELJEVANJA ZARADI POSLEDIC RUDARJENJA V ŠALEŠKI DOLINI

Milena Hudej*

UDK 314.7 (497.12) : 622

Veliko govorimo o neugodnih posledicah, ki jih človeku prinaša hiter tehnološki razvoj. Poudarjamo onesnaževanje okolja, preobremenjenost in odtujenost ljudi ipd. Redkeje omenjamo tiste, ki so prizadeti mnogo bolj neposredno. O teh bom spregovorila v pričujočem članku.

Gre za ljudi, ki so imeli svoje domove, polja, travnike, skratka vse imetje, na bogatih nahajališčih lignita v šaleški dolini. Ko so zaloge premoga usahnile, je bilo treba poseči po novih; le tako je lahko termoelektrarna v Šoštanju nemoteno proizvajala električno energijo. Ljudi pa je bilo treba preseliti. Za kaj gre?

Pridobitveni prostor rudnika zajema prek 1400 ha površin v osrednjem delu šaleške doline. Ko na določenem območju prenehajo izkopavati premog, se površina nad njegovim ležiščem ugrezne do 80 % debeline sloja premoga. Če je bila debelina premogove plasti 100 m, znaša pogrez tudi do 80 m.

1960. leta so ugreznine merile 2,9 ara. Do leta 2000 naj bi obsegale okoli 700 ha. Ugreznine bodo predvidoma nastajale tudi kasneje; odvisno predvsem od odprtja jame Šoštanj, ki je zaenkrat prestavljeno na leto 2015.

Zaradi ugreza zemljišča bo treba v naslednjih letih preseliti še okoli 2000 ljudi (po kratkoročnem načrtu 700). Natančne številke ni moč podati zaradi spreminjajočih se razvojnih načrtov velenjskega rudnika.

Po letu 1892 so kot posledica ugrezanja

tal začela na teh mestih nastajati jezera. Danes so v šaleški dolini štiri ugrezninska jezera (glej sliko 1): Velenjsko, Škalsko, Družmirsko in Turistično s skupno površino 4300000 m², kar je 109147 m² več kot meri površina Blejskega jezera.

Namen raziskave ni bil ugotavljati smiselnosti oz. nesmiselnosti takih posegov, ampak opozoriti na preprosto dejstvo, da je soudeležen tudi in predvsem človek. Ne gre samo za število preseljenih, ampak tudi za prav toliko usod, življenjskih zgodb... V raziskavi sem želela podati čim bolj objektivno podobo nekaterih psiholoških vidikov preseljevanja. Ugotavljala sem, kako ljudje doživljajo in vrednotijo nov dom, drugačno okolje in druge ljudi. Iz rezultatov anketnega vprašalnika sem skušala oblikovati konkretne napotke za bodoče preselitve.

Metoda

Vzorec anketirancev

Izmed sedmih naselij, iz katerih so se ljudje preseljevali, sem vključila dve: vasi Družmirje in Preloge. Ti vasi sta tudi edi-

ni, iz katerih so se ljudje v celoti odselili (posledica rudarjenja na tem območju).

Družmirje leži ob cesti Velenje—Šoštanj ob potoku Velunju. Nekaj je bilo pravih kmetov, precej ljudi pa je zaposlenih v velenjskem premogovniku ter v šoštanjski industriji in obrti.

Leta 1971 je v vasi prebivalo 426 ljudi (65 stanovanjskih hiš).

V raziskavo so vključeni ljudje od prvih začetkov odseljevanja (1970 do danes 1990).

Preloge mejijo na zahodni strani na Družmirje in se nadaljujejo v smeri proti Velenju. Glede velikosti ni natančnih podatkov. Vas naj bi štela približno tretjino prebivalcev Družmirja. Odselitve potekajo že od leta 1954. Zaradi pomanjkljivih podatkov o preseljenih so v raziskavo vključeni le tisti, ki so odšli v zadnjih 11 letih.

Izmed obeh vasi sem izbrala vzorec 55 posameznikov. Izključila sem ostarele (nad 65 let) in izrazito oddaljene. Preostale sem razdelila v dve skupini glede na oddaljenost novega bivališča do prejšnjega. V prvo skupino (oddaljenost do 4 km) sem zajela 33 ljudi, v drugo (nad 4 km) pa 22 ljudi. (glej sliko 2).

Gradivo

Predhodna raziskava. Vprašalnik odprtega tipa (40 vprašani).

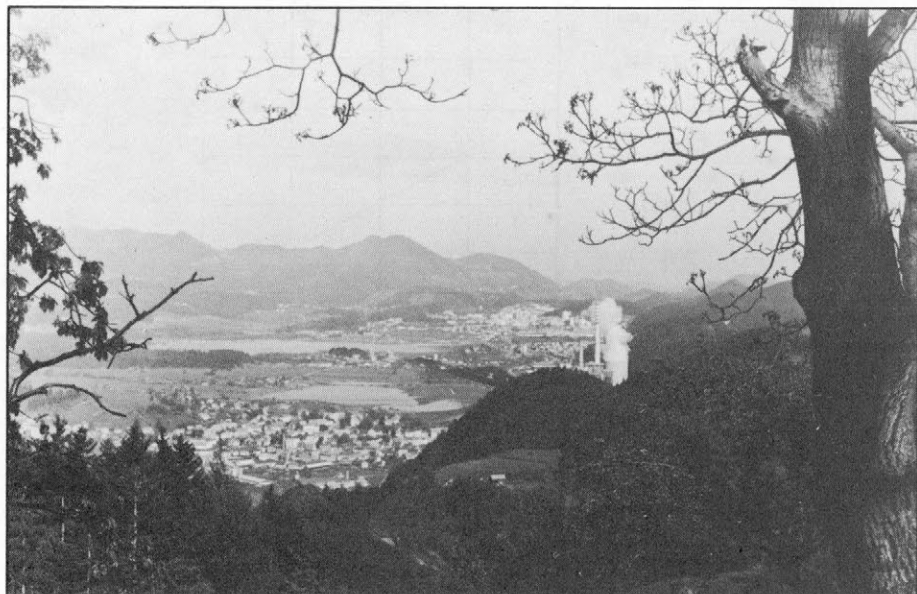
Glavna raziskava. Oblikovala sem kombinirani vprašalnik odprtega in zaprtega tipa. Vprašalnik vsebuje najprej osebne podatke, kot so spol, starost, izobrazba in dr. Nato posameznik vpiše svoje asociacije ob besedah okolje, preselitev, priseljenec ter Družmirje oz. Preloge. Sledi jo vprašanja o zadovoljstvu z različnimi vidiki okolja, o prejšnjem in sedanjem imetju; primerjava prejšnjega in sedanjega doma, različni vidiki preselitve itd.

Postopek zbiranja podatkov. Predhodno raziskavo sem opravila v avgustu in septembru 1989. Zbiranje podatkov s kombiniranim vprašalnikom je potekalo od decembra 1989 do februarja 1990.

Anketiranje je potekalo individualno po domovih.

Rezultati. Prikazala bom le nekaj najzanimivejših rezultatov, ki pa še daleč ne izčrpajo vsega, kar dobljeni podatki dajejo. Oglejmo si odgovore na posamezna vprašanja.

Asociativne preizkušnje. Med asociacijami na besedo »okolje« prevladuje fizič-

Slika 1. Pogled na ugrezninska jezera. Spredaj je Družmirsko, za njim Velenjsko, ki je na desni strani pregrajeno v Turistično jezero. Povsem zadaj je Škalsko jezero. Na desni strani je vidna termoelektrarna Šoštanj.

* Rudnik lignita Velenje, Partizanska 78, Velenje.

260 no okolje. Anketirani omenjajo tudi psihološko in socialno okolje.

Selitev je bila za večino prebivalcev obeh vasi boleča. Žene so pogosteje opisovale čustveno stanje ob selitvi, moški bolj tehnični vidik. Nekateri Preložani, ki so se vselili v zadnjih sedmih letih, so z veseljem odhajali v nov kraj. Vzrok sta bila hrup in premogov prah v prejšnjem kraju. Kljub veselju ob selitvi je neka žena dejala: »Rada sem šla v nov dom. Tam smo si uredili kopalnico, ki je prej nismo imeli. Vseeno mi je bilo zadnji dan malo težko; kot da moram pozabiti na vse, kar je bilo tu. Pomislila sem, da zadnjič kuham v tem domu.«

Težje so odhajali prebivalci Družmirja, ki so živeli v mirni vasi na ravninskem območju z rodovitnimi njivami in sadovnjaki. Nekateri ljudje so po lastnem pripovedovanju ali po opisovanju drugih doživljali nekakšen »selitveni šok«; zlasti Družmirčani, stari nad 55 let (7 primerov), čeprav je bil viden tudi pri nekaterih mlajših (4 primeri). Trajal je različno dolgo, od nekaj dni do dveh mesecev. Opazen je bil v delnem odklanjanju hrane, v molčečnosti, zavračanju stikov, pogostem vračanju v prejšnje okolje, obujanju spominov na prejšnji kraj in v ponovnem doživljanju travme v sanjah. Kot priseljenci se anketirani pogosto istovetijo s tujci; predvsem tisti, ki so težko ali zelo težko sprejeli preselitev, in tisti, ki se čutijo srednje ali slabo sprejete. Anketirani, ki so prej živeli v Družmirju (pogosteje starejši od 55 let), se ob tej vasi najpogosteje spominjajo mladih let in vseh prijetnih doživetij. Manjši del je usmerjen v sedanjost. Podobno doživljajo nekdanji prebivalci Preloga.

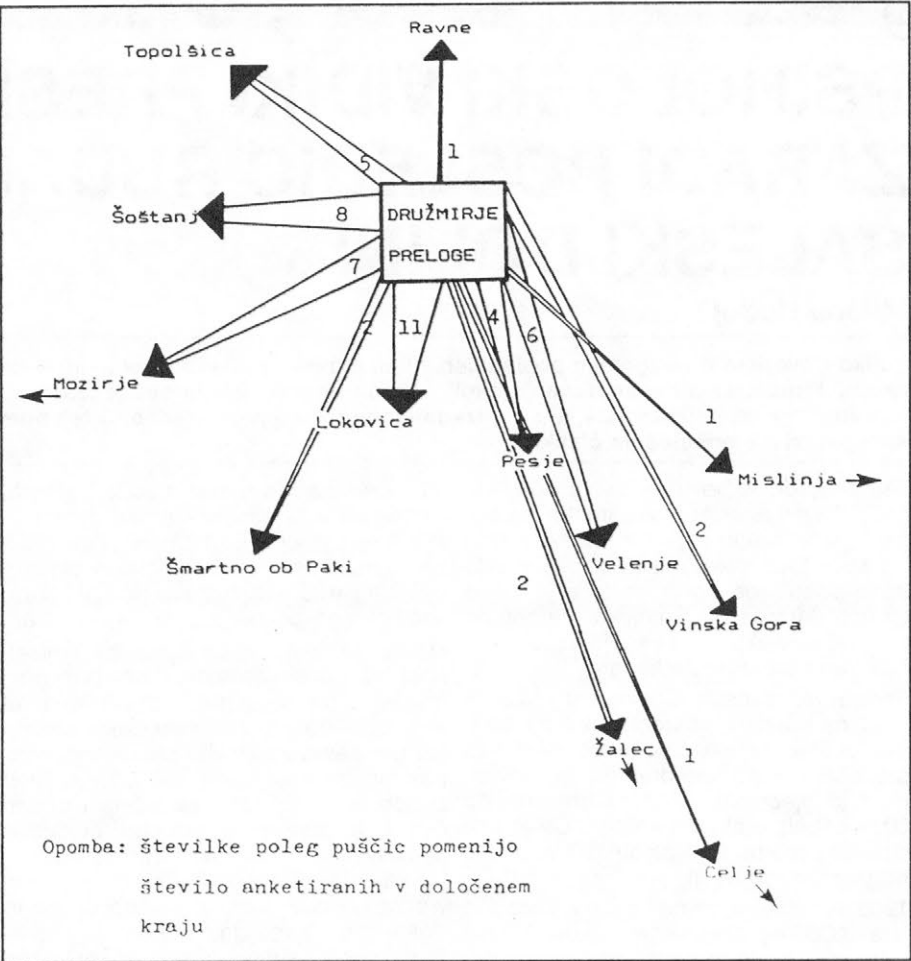
Primerjava prejšnjega in sedanjega doma. 40 % ljudi doživlja svoj novi dom kot prazen. 26 % anketiranim novi dom ne daje občutka varnosti. To je opaziti tako pri mladih kot tudi pri starejših. Neka žena je dejala: »Vem, da je novi dom varen. Zadovoljna sem z njim. Ne morem pa se znebiti občutka strahu, da bom vsak dan videla v njem novo razpoko. Tako je bilo prej. Mnogo noči nisem spala zaradi strahu.« Sedmim anketirancem je novi dom tuj. Preseljeni so večkrat zelo prizadeti zaradi raznih obrekovanj.

Skrbi anketirancev pred prihodom v novo okolje. Večini je povzročalo največ skrbi manjkajoči denar za dograditev hiše ter privajanje novemu okolju. Slednje je skrbelo predvsem ženske, stare do 35 let, kmete in ljudi, starejše od 50 let. Zunanje je precej bolj skrbelo, kako jih bodo sprejeli ljudje, kot pa notranje.

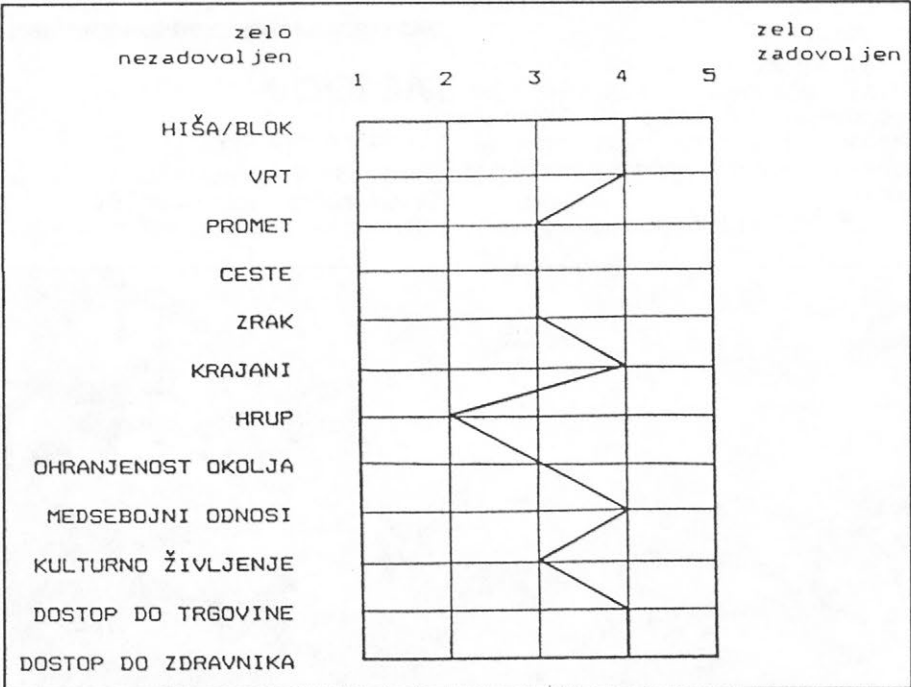
Načini iskanja nadomestnih zemljišč in novih stanovanj. Nadomestna zemljišča so anketirani iskali na različne načine. Tretjini je pri iskanju pomagal rudnik. Sami so si pomagali z oglasi, nasveti znancev in prijateljev. Na selitev v določen kraj je vplivalo tudi število poznanih ljudi v tem kraju in morebitna zemljišča, ki so jih že imeli tam (njiva, vinograd).

Priseljeni si najbolj želijo takšnega sistema, kjer bi sami izbrali nov kraj bivanja, za drugo pa bi poskrbel rudnik.

Socialno okolje v novem kraju. Ob pri-

Slika 2. Prikaz krajev, kamor so se preselili anketirani iz Družmirja in s Preloga.

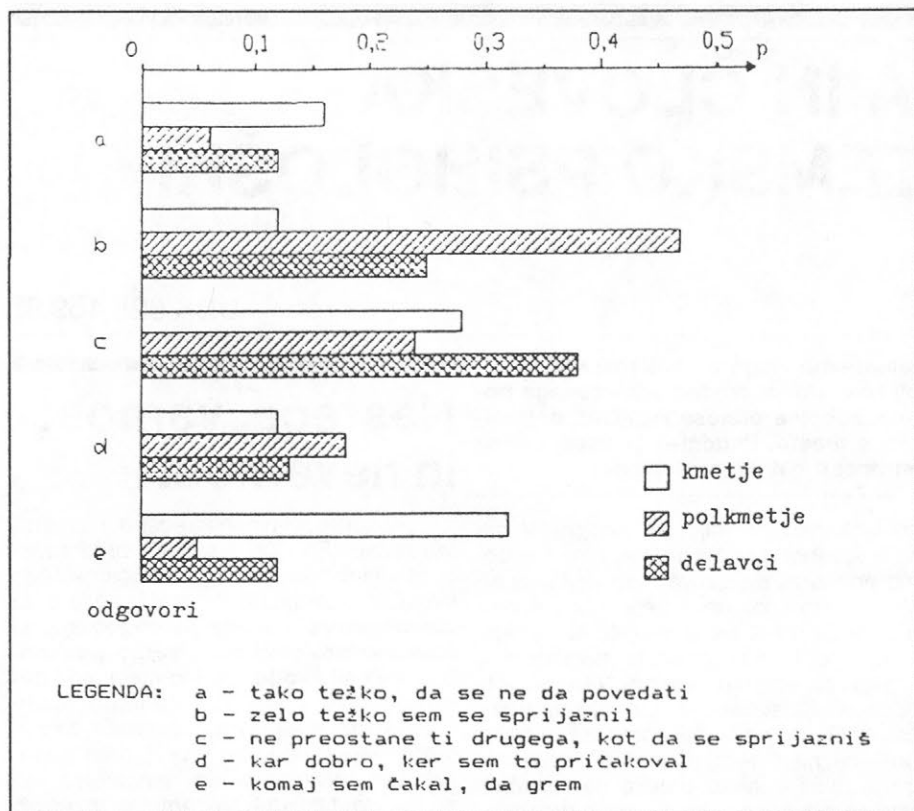

Slika 3. Semantični profil ocen zadovoljstva z okoljem za celoten vzorec.

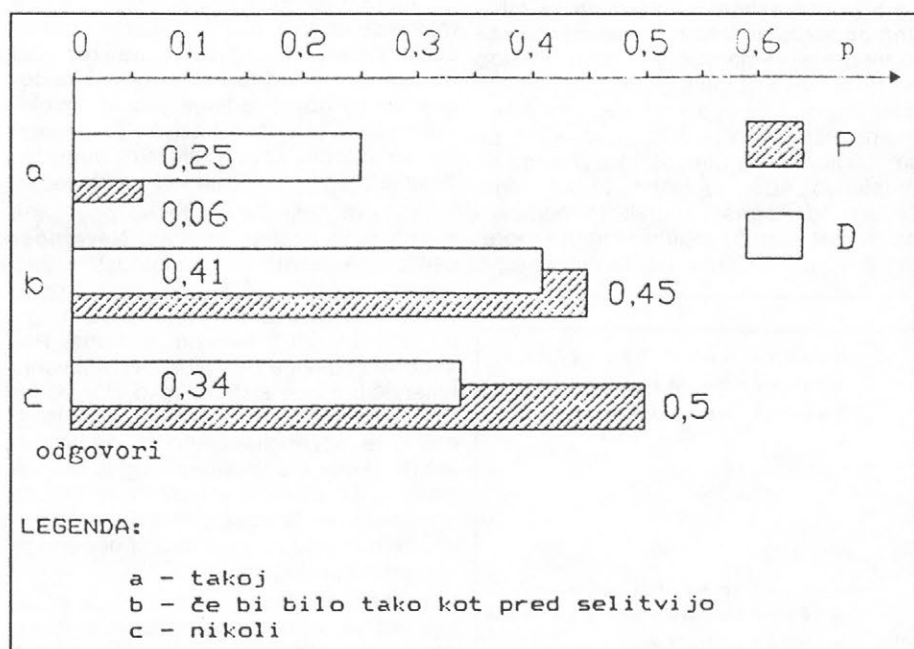
hodu v nov kraj so se anketirani nujno srečevali tudi s tam živječimi krajanji in vzpostavljali poznanstva. Med anketiranimi prevladujejo tisti, ki poznajo v novem okolju srednje in veliko krajanov. Kategorije »zelo malo« ni izbral nihče. Več poznanstev imajo moški in ljudje, ki so od

prejšnjega kraja oddaljeni do 4 km in so stari do 35 let.

Občutek sprejetosti v novem okolju. 20 % anketiranih se čuti popolnoma sprejete v novem okolju. Enak odstotek ljudi se čuti delno sprejete. Popolno sprejetost so pogosteje omenjali moški

Slika 4. Grafični prikaz proporcev odgovorov o sprejemanju preselitve glede na status ob selitvi.

Slika 5. Grafični prikaz proporcev odgovorov o morebitni vrnitvi v prejšnje okolje glede na prejšnji kraj bivanja.

in ljudje, ki živijo v novem okolju nad 10 let.

Kljub temu, da se ljudje, stari nad 55, 60 let, čutijo podobno sprejete kot mlajši, pogosto potožijo zaradi osamljenosti.

Dobrine, ki jih pogrešajo v sedanjem okolju. Največ anketiranih meni, da v novem okolju ne pogrešajo ničesar. Preostali precej pogrešajo nekdanje sosede in vaščane, posebej tisti, ki so od prejšnjega kraja oddaljeni nad 4 km. Pogrešajo še ravnino in rodovitno zemljo ter stva-

ri, ki zadevajo bolj posameznike. Veliko govorimo o navezanosti ljudi na zemljo, posebej pri kmetih. Poleg čustvene navezanosti gre predvsem zato, da ti ljudje dobro vedo, kako z zemljo ravnati (obdelovanje, škropljenje, gnojenje), da bo obrodila čim več. Ko pridejo v drugo okolje, se večkrat počutijo nemočne, ker ne vedo, kako bi se lotili dela.

Primerjava ljudi v prejšnjem in sedanjem okolju. Pri tem so bili anketirani najbolj zadržani. Za vaščane v prejšnjem

okolju so kot negativne lastnosti omenjali predvsem obrekljivost in nedostopnost. Delež teh dveh lastnosti je pri ocenjevanju ljudi v novem okolju še višji. Dodajajo še zavist, katere vzrok so najpogostejše nove hiše preseljenih. Med dobrimi lastnostmi pa odlikujeta ljudi v prejšnjem in sedanjem okolju prijaznost ter pripravljenost pomagati.

Ocene sedanjega okolja. Večina, razen tistih, ki živijo na neposredno ogroženih območjih, meni, da je novo okolje precej varno. Za mnoge je srednje čisto in srednje dolgočasno. Prav tako ocenjujejo novo okolje kot precej dostopno in hrupno. Ženam je okolje bolj tuje, bolj dolgočasno in hrupno kot moškim. Za bolj izobražene je prijetnejše in bolj domače kot za manj izobražene; za slednje je tudi precej manj hrupno. Na oceno okolja vpliva tudi čas bivanja v njem. Najprijetnejše je za tiste, ki so v njem najdlje.

Kako so anketirani sprejeli preselitev. Preselitev so sprejemali precej različno. Največ je bilo tistih, ki so se s selitvijo zelo težko sprijaznili, najmanj pa obeh skrajnih primerov (tako težko, da se ne da povedati; komaj sem čakal da grem). Pojavljajo se razlike med spoloma. Ženske so pogostejše sprejele selitev izjemno težko, moški pa so pogostejše komaj čakali, da gredo v novo okolje. Pri starostnih kategorijah je vest o preselitvi najbolj prizadela starejše od 50 let. Omeniti je treba tudi to, da je 7 % anketiranih komaj čakalo, da so odšli v novo okolje. Med njimi prevladujejo mladi, do 35 let. Glede na status so izjemno težko sprejeli preselitev kmetje in delno tudi delavci, zelo težko pa predvsem polkmetje (glej sliko 4).

Najtežje je bilo tistim, ki so se najprej selili. Že pred uradno vestjo so krožile govorice o selitvi, vendar so ljudje do konca upali, da bodo lahko ostali. Tako je dokončna vest o nujnosti preselitve naletela na močne in dolgotrajne, predvsem čustvene reakcije. Neka žena je o tem takole pripovedovala: »Šli smo med prvimi. Nekaj časa sploh nisem verjela, da moramo proč. Kar sedela sem v kuhinji, nisem vedela, kaj bi. Težko smo se odločili, kam bomo šli, ker nismo poznali veliko ljudi. Za nami jim je bilo lažje. Vse so si lahko prej uredili.

Želje po vrnitvi v prejšnje okolje. Največ anketiranih se opredeljuje za vrnitev na prejšnje območje; seveda v primeru, da bi bilo takšno kot pred selitvijo.

Med tistimi, ki se ne bi nikoli vrnili v prejšnjo vas, je največ ljudi iz prvih dveh starostnih kategorij (do 50 let). Pogosto si želijo v prejšnje okolje ljudje, ki so ob selitvi spremenili status. Nekdanji prebivalci Družmirja bi se v večini raje vrnili nazaj kot prejšnji prebivalci Prelog (glej sliko 5).

Ob koncu bi dejala, da ugotovitvene raziskave jasno kažejo, da proces preseljevanja ni in tudi ne more biti samodejen. Biti mora dobro in dolgo vnaprej pripravljen, če želimo, da bo za prizadete čim manj stresen. Selitev namreč nikakor ni zgolj zamenjava ene hiše ali stanovanja z drugim.